

notes sobre la fàbrica grober (1890-1978)

per
JOSEP CLARA

La fàbrica Grober, situada entre el carrer Nou i el de la Premsa, en el cor del barri del Mercadal, va tenir un pes específic remarcable en l'ahir de la ciutat i en el dels pobles veïns. Durant més de vuitanta anys va exercir-hi una influència capital pel fet que una munió de famílies treballadores hi trobaren tot allò que poden oferir les empreses capitalistes.

Per les seves dimensions materials i humanes, la Grober va ser al llarg de molt de temps, la primera fàbrica de Girona, la que concentrava la plantilla de treballadors més crescuda i la que exportava a tots els continents.

Però la història de la fàbrica, amb totes les seves ombres i clarors, resta per fer. Amb el material dispers que pot pescar-se als diversos arxius, hemeroteques i a base també de les informacions orals, hom podria escriure'n un treball força exhaustiu el qual s'hauria d'interrelacionar amb la història global de la Girona contemporània.

Les notes que avui confegim volen recollir simplement una part d'aquest material i cridar l'atenció sobre un tema que per descomptat mereix una atenció més aprofundida que la que en aquestes pàgines podem dedicar-li.

ELS PROMOTORS

Els inicis de la Grober, emmarcats en les dependències de la que havia estat fàbrica tèxtil Barrau, reculen al 1888 quan un italià anomenat Cristòfol Grober (nascut el 1860 a Alaqua), visità l'Exposició Universal de Barcelona i escollí Girona per situar-hi la primera instal·lació "espanyola" dedicada a la fabricació de trenyelles. La inauguració de l'establiment cal situar-la al 1890.

Per donar més impuls a la indústria incipient, Grober decidí de convertir l'empresa personal en una societat comanditària. Vegem-ne l'evolució que seguí a partir d'aquest moment.⁽¹⁾

Grober y Cía. sociedad en comandita fou constituïda el 4 de març de 1892 davant el notari Joaquim Volart i Pou, de Barcelona. A part de l'italià resident a Girona, en foren promotors els senyors Etienne Marie Irénée Brun Barredon (fabricant de Lió, que actuava com a soci, gerent i apoderat de la raó "Irénée Brun et Cie" de Saint-Chamond), Narcís Barrera i Verdaguer, del comerç, de Barcelona, i Ramon Rodríguez García, també del comerç, de Barcelona.

La societat s'instituí per un termini de 10 anys i es fixà com a objecte la fabricació de "trenzas y cordones de seda, lana y algodón con tintorería a la hiladura de lana y todo cuanto tenga conexión con estas

(1) Per redactar aquest apartat ens basem sobretot en els llibres de societats, que es guarden al Registre Mercantil de Girona. Les dades han estat extretes dels llibres III (folis 18-20), V (folis 170-172), VI (folis 184-186) i XIV (folis 72-80).



La Grober, vista des del carrer Nou, abans de ser cremada. Segons Josep Pla, la façana "marxista" imposava vint passos de tristesa. (Foto Arxiu d'imatges de l'Ajuntament).

industrias que hasta el presente ha venido ejerciendo el señor Grober por su exclusiva".

El capital social era de 450.000 pessetes i es repartia d'aquesta manera:

C. Grober.....	150.000
Irénée et Cie.....	150.000
N. Barrera.....	75.000
R. Rodríguez.....	75.000

Val a dir que Grober l'aportà en materials, maquinària i articles, tret de 5.295'70 pessetes en efectiu.

Gràcies a aquesta ampliació dels recursos econòmics, l'empresa pogué edificar una nova fàbrica a

Bescanó, a 7 quilòmetres de Girona, comunicada per mitjà del ferrocarril d'Olot, la qual fou inaugurada el 27 d'octubre de 1895. En aquestes instal·lacions hi treballaren de seguida 200 obrers.⁽²⁾

Arribats al cap dels deu anys, els socis Irénée i Rodríguez es retiraren de la societat i reberen 22.000 pessetes i 11.000 pessetes respectivament.

El dia 18 de setembre de 1902, davant el notari Bonaventura Roqueta, es constituí una nova societat

(2) "Fábrica de trencillas de Grober y Compañía (en comandita)", dins **El Correo de Gerona**, 3 de novembre de 1895 (extraordinari).

comanditària, composta per Cristòfol Grober i Viotti, fabricant, veí de Girona; Narcís Barrera i Verdaguer, del comerç, de Barcelona; Joan Grober Encio, fabricant, veí de Girona, i Lluís Jury Billaud, fabricant, veí de Saint-Chamond.

El capital es fixà en 140.000 pessetes, aportades a parts iguals. D'antuvi, la societat havia de tenir una durada de 4 anys i 3 mesos, comptadors a partir de l'u d'octubre. L'objecte apareix ja ampliat en relació al de 1892; ara es parla de la "fabricación de trenzas y cordones de seda, lana y algodón, la de hilados de lana y algodón, la de botones de corozo y todo cuanto tenga conexión con estas industrias".

Narcís Barrera morí el 1904 i fou succeït en la companyia per Ramon Cabrera i Barrera. Al cap de quatre anys, però, aquest vengué per 35.000 pessetes la seva participació en la societat a Adolf Grober i Viotti, veí de Bescanó i germà del promotor inicial de la fàbrica. Una nova modificació s'enregistraria l'any 1914, quan Lluís Jury se separà de la companyia (recuperà 35.000 pessetes) i s'hi incorporaren dos socis més: Elisa Cardol Sormano, esposa de Cristòfol Grober, i Enric Grober Encio, cosí de l'anterior. En aquesta darrera avinentesa, el capital de la societat augmentà fins a 175.000 pessetes, car els que s'hi incorporaren de bell nou aportaren 35.000 pessetes cada un.

D'aquesta manera, arribem al 1919 amb el domini gairebé exclusiu dels italians —la família Grober— en l'empresa. El 1919 tanmateix és un any clau en la història de l'empresa, perquè la Grober es transformà en societat anònima.

Amb certa inexactitud s'ha arribat a escriure que "fundada la empresa con capital extranjero, fue rescatada para España, al constituirse, con dinero exclusivamente (!) español, "Sociedad Anónima Grober", en 28 de junio de 1919, y pasar la dirección a las manos de los mismos industriales que, afortunadamente para Gerona, todavía rigen sus destinos"⁽³⁾. Tanmateix és evident que ocorregueren modificacions significatives en la companyia.

La societat anònima, autoritzada pel notari Antoni Par, de Barcelona, el dia i el mes citats de 1919, fou inscrita per temps indefinit, amb un capital de 4 milions de pessetes i amb el mateix objecte que havia guiat la formació de la comanditària.

Els components de la nova societat eren els elements que ja coneixem de la família Grober (Cristòfol i muller, Joan, Enric i Adolf) i els germans Portabella Barrera (Emili, Joan i Carles), comerciants de Barcelona, els quals actuaven com a socis col·lectius i gerent de la comanditària "Hijos de Pedro Portabella", inscrita en el protocol del notari barceloní Tadeu Gassol, el 29 de desembre de 1903.

Els 4 milions de pessetes van ser desglossats en 8 mil accions de 500 pessetes cada una, desembossades totalment d'aquesta manera:

Fills de P. Portabella: 1.000 accions, subscrietes amb diner efectiu.

Grober i Cia: 6.855 accions (173 subscrietes amb diner efectiu i 6.682 amb béns).

Cristòfol Grober: 145 accions, subscrietes amb finques.

Les propietats de la societat Grober i Cia —adquirides en menys de trenta anys— conformaren la base principal del capital de la nova societat anònima. Els relacionem tot seguit:

1) La concessió de l'aprofitament hidràulic de la sèquia Monar amb tots els canals, preses, recs, ponts i camins construïts per la societat⁽⁴⁾

2) Els terrenys i les propietats emplaçats a Bescanó: "Una pieza de tierra nombrada campo Virasol, otra nombrada Feixa del Ter, otra procedente del mas Bonet, otra alameda, otra de la misma clase, otra cultiva, otra conocida por Mas Bonet, otra llamada Feixa del Ter, otra alameda, otra en el territorio Vilaplana, otra con molino harinero y edificios, otra de diez áreas, otra de doce, otra con un canal, otra con compuerta y desagüe, otra lindando con la fábrica, el volumen de aguas que utiliza el molino, una huerta, un terreno o dehesa, otro de la misma naturaleza, un cultivo, otro terreno lindante con la carretera de Manresa".

3) Tota la maquinària, accessoris i transmissions de la fàbrica de Bescanó i del molí fariner, tant allò que era destinat a l'aprofitament hidràulic com a la producció de vapor i electricitat, filats, retorts, fabricació de botons, tints i la transmissió de força elèctrica a la fàbrica de Girona.

4) Els terrenys i immobles de Girona: "Edificio situado detrás de la casa número cuatro de la calle del Progreso, otro en la calle de la Acequia, otro en la calle de la Industria, un terreno en la calle del Progreso con un salto de agua, un solar procedente del derribo de murallas en la calle de Jaime primero, la casa número ocho de la calle de la Prensa".

5) Tota la maquinària, accessoris i mobiliari de la fàbrica de Girona.

6) Les marques "Toro" i "Palmero".

Pel que fa a les propietats que Cristòfol Grober aportava personalment per cobrir les 145 accions esmentades, es concretaven en un solar edificat del carrer de Sant Francesc i en la casa número 13 del mateix carrer.

El 30 de desembre de 1920 el domicili social de l'empresa fou traslladat a Barcelona, a la Ronda de la Universitat, 166.

(3) La obra realizada por el Excmo. Ayuntamiento de la Inmortal Ciudad de Gerona después de la liberación. 2.º tomo. Girona, 1945, p. 15.

(4) De la concessió en dona notícia puntual el *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, 1 d'agost de 1894. La quantitat màxima d'aigua que podia derivar-se del riu era de 7.500 litres dels sobrants de la presa de regatge de Vilanna i Bescanó.



La fàbrica Grober fou cremada el febrer de 1939 conjuntament amb altres edificis del carrer Nou (Foto Fragnoli, 4 de maig de 1939).

CREMADA, REEDIFICADA I ENDERROCADA

De lluny, el 4 de febrer de 1939, Girona es feia visible per als exèrcits de la IV Divisió de Navarra per mitjà de la columna de fum que sortia de les destruccions efectuades durant la retirada dels republicans al carrer Nou. La fàbrica Grober fou així encesa i destruïda en bona part. Però, com en el cas de l'església del Mercadal, hom no escoltà les veus dels que opinaven que era millor de reedificar-la en un altre solar, i s'ajornà la reestructuració d'un barri per un període de gairebé 40 anys.

Un any després de l'incendi, la fàbrica —reconstruïda en el mateix indret d'abans— resorgí amb nova empena i millor tracte envers els treballadors. **El Pirineo**, del 2 de febrer de 1940, ho expressava amb les paraules florides, pròpies del moment històric: "Ha pasada un año, va a cumplirse dentro de unas horas, y de las cenizas, aun humeantes, de su soberbia fábrica de Gerona, ha resurgido un nuevo templo de trabajo, en trance de entrar en actividad creadora en breve plazo".

La premsa d'aquells mateixos dies feia saber també que la casa Grober havia lliurat al governador civil 10.000 pessetes per a atencions de l'atur obrer i que durant tres dies, arran de l'aniversari del 4 de febrer, pagaria mig jornal més del normal als obrers que tenia ocupats.⁽⁵⁾

El 1944 hom celebrà el XXV aniversari de la fundació de la Societat Anònima i, per aquest motiu,

fou iniciada la construcció d'un edifici destinat a guarderia dels nens dels obrers de la fàbrica. Aquell mateix any, l'ajuntament de la ciutat, en la sessió plenària del 7 de setembre, acordà "otorgar, con carácter colectivo, a la "Sociedad Anónima Grober" la medalla de la ciudad, en ofrenda de gratitud por la meritísima obra social desde su creación realizada, en beneficio y a favor de los trabajadores gerundenses, en premio y perpetuo reconocimiento al gran amor profesado en todo momento a esta principal ciudad y por la ejemplaridad de sus obras en los más diversos y variados aspectos sociales y económicos". Al mateix temps hom concedí la medalla de plata de la ciutat als directors gerents de l'empresa (Emili i Joan Portabella, i Manuel Coll Rodés).⁽⁶⁾

Desapareguts els Grober, les coses anaren per un altre camí, en el qual no mancà el paternalisme.

Als anys 70, la propietat va ser adquirida pel grup Castells, i hom va efectuar una reducció de la plantilla a base de jubilar anticipadament els treballadors més grans. Traslladada la fàbrica a Bescanó amb unes 300 persones menys de les que habitualment hi havia a

(5) "Un rasgo patriótico de S.A. Grober", dins *El Pirineo*, 1 de febrer de 1940.

(6) *La obra realizada por el Excmo. Ayuntamiento...*, ps. 15-16.

Girona, el 1978 fou enderrocada per donar pas a l'especulació immobiliaria del Pla Mercadal, a hores d'ara encara molt empantanegat.

MOVIMENTS SOCIALS

Una part de la història de la Grober entra perfectament dins allò que hom ha anomenat les "ombrívols fàbriques infernals".

La primera notícia que hem trobat en relació als conflictes socials de la fàbrica data del 1899 i diu així: "En la mañana del miércoles se declararon en huelga las obreras y obreros de la fábrica de cintas y botones de "Grober y Compañía". El motivo fue, según parece, porque se habían asociado, y el señor Grober es enemigo de la asociación".⁽⁷⁾

La informació que inserim a continuació no correspon a un moviment originat a dins la fàbrica, sinó al moviment polític que s'enregistrà a Girona arran dels fets de la Setmana Tràgica del 1909; "Al mediodía llegó del vecino pueblo de Salt, donde al parecer no trabajaron algunas fábricas, un grupo de mujeres y hombres que se dirigieron al Centro Radical. De allí salieron en dirección a la fábrica Grober para impedir el trabajo. La Guardia civil de caballería y de a pie disolvió los grupos. Desde un balcón o terrado se lanzó una piedra contra la fuerza pública y la Guardia civil dio una carga por la calle del Progreso y puente de Isabel II, resultando algunos lesionados. Después pararon los trabajos de la fábrica y quedó restablecido el orden".⁽⁸⁾

L'any 1911, per causa de l'acomiadament d'uns obrers de les seccions del tint i de les serres, la societat "El Arte Fabril de Gerona y sus contornos" anuncià la vaga per al dia 11 de gener: "Se acuerda (sic) que en bista (sic) de la actitud adoptada (sic) por el patrono de la fábrica de los Sres. Grober y Cía. referente al despido de obreros asociados que prestan actualmente sus servicios en dicha fábrica, viendo estos compañeros que el pretexto de despido no es otro que procurar por todos los medios dicho patrono la disolución de la Sociedad Arte Fabril i reinando la solidaridad (sic) de todos los compañeros asociados el anelo (sic) de conservar esta entidad para defensa y respeto de nuestros derechos y por unanimidad acordamos quedar solucionado el conflicto existente en dicha fábrica por todo el día diez del corriente, todos los asociados dejarán de concurrir al trabajo, el día once (sic). Se acuerda también no volver al trabajo, si no son de nuevo admitidos (sic) todos los obreros despedidos que componían la sección de serradores".⁽⁹⁾

En una comunicació adreçada a l'ajuntament el mateix dia 11, els components de "El Arte Fabril" precisaven: "Nosotros los obreros sólo queremos paz y trabajo, pero también recusamos los abusos que son muchos los que en esta fábrica hemos soportado".⁽¹⁰⁾

La reacció de Cristòfol Grober davant el conflicte fou dura: "habiendo infringido algunos obreros el Reglamento de esta su fábrica, ausentándose sin el

correspondiente permiso de la Dirección de la misma, ésta los considera como definitivamente despedidos". En un informe tramès a l'ajuntament, Grober advertia que els admetria novament si ho sol·licitaven individualment a la direcció i tractava de llevar importància a la vaga: "...se trata de una minoría insignificante, los que han abandonado el trabajo, siendo tan sólo en número de 40 y como en estas sus fábricas hay 1.100 obreros ocupados, faltan únicamente un 3 y pico por ciento del personal; lo que no tiene importancia alguna". D'altra banda, feia notar que no anava contra l'associació dels obrers i ho palesava dient que ell havia impulsat tres associacions entre els obrers de la fàbrica (una de socors mutus, una cooperativa de consum i una altra d'esbarjo); d'aquí s'infereix que Grober només tolerava les associacions que pogués controlar ell mateix.

Una denúncia pública de les condicions amb què topaven les treballadores l'any 1917 ens la proporciona la carta que Maria Caballé i Prats donà a conèixer a la premsa del moment, en la qual es qualifica la fàbrica del vice-cònsol d'Itàlia com "un feudo de explotación, cometiéndose los más inhumanos atropellos que el pensamiento puede concebir". Tot seguit explica el fet de què havia estat víctima: "Hacia 5 meses que trabajaba en esta casa, especie de presidio conocido por can Grogues... Siempre he sido fiel cumplidora de mi deber, pero el día 6 de enero, ante la máquina donde trabajaba, fui bruscamente molestada por un sujeto llamado Pernal y por otro sujeto llamado Carlos, diciéndome que la labor salía de mis manos mal confeccionada, que tenía que quedar de mi cuenta, porque el fabricante no admitía trabajo tan mal hecho... No quisieron atender mis razonamientos... Pernal, haciendo gala de su matonería, me dijo: "Ya te voy a apañar, verás como te arreglo", y tirándome bruscamente de la correa, me paró la máquina, y asiéndome de una mano añadió: "Ya te puedes ir, márchate a tu casa!, yo te despido!" Ante este despido tan brutal, ante un procedimiento tan vituperable, mi conciencia se sublevó pensando en la suerte de mi hogar, en que me quitaban el pan, único patrimonio que tenemos los trabajadores; me indigné,

(7) *El Autonomista*, 26 de novembre de 1899.

(8) *Diario de Gerona*, 29 de juliol de 1909. Vegeu també la ressenya dels fets a *La Lucha*, 28 de juliol de 1909.

(9) Arxiu Municipal de Girona, **Conflictes laborals-Atur forçós, 1911-1936**. Comunicació tramesa al President de la Junta local de Reformes Socials, signada per Josep Lorente i Manuel Martínez, president i secretari de la societat "El Arte Fabril".

(10) *Ibid.* Comunicació del "El Arte Fabril" a l'alcalde.

(11) *Ibid.* Comunicació de C. Grober a l'ajuntament, 13 de gener de 1911.

levanté la mano y le pegué en el rostro. Al ver que una mujer quería hacerse ella sola justicia, el muy valiente me empujó derribándome al suelo, y una vez tendida, me pateó, produciéndome daños en todo el cuerpo. Cuando estuvo saciado de atropellarme se dirigió a dar parte a sus superiores, diciéndoles falsamente lo ocurrido; subieron los gerentes, que son los hermanos, uno llamado Juan y otro Enrique, y este último con una "admirable educación" empezó a maltratarme, pronunciando palabras fuertes, impropias de un representante de una fábrica; me trató de sinvergüenza, borracha, etc., sin que ningún explotador de sangre humana quisiera escuchar mis lamentos y mis razones. Me despidieron repitiendo las palabras "borracha" y "sinvergüenza"; me lo dijeron a mí, a una mujer que por su estado de salud hace rigurosamente vida vegetal, reñida completamente con toda clase de alcoholes, lo que después del atropello de que he sido víctima, constituye un colmo de ruindad".⁽¹²⁾

L'any 1919, coincidint amb l'increment vaguístic que s'enregistrà a l'Estat espanyol després de la I Guerra Mundial, la Grober anotà un nou conflicte derivat de l'aplicació del decret de Romanones que establia la jornada laboral de 8 hores (3 d'abril). La resistència dels patrons a admetre la normativa forçà la resposta dels obrers, però alhora es produí la contrarèplica: "Para aplicarse la jornada de las ocho horas, el sábado (4 d'octubre) por la tarde dejaron de entrar al trabajo los obreros de la fábrica Grober y Compañía. Ayer mañana (6 d'octubre) cuando los obreros se presentaron de nuevo al trabajo encontraron la fábrica cerrada, quedando en huelga forzosa".⁽¹³⁾ El conflicte, resolt amb la intervenció de l'ajuntament, es donà per acabat el 22 del mateix mes a través de la reobertura de la fàbrica.⁽¹⁴⁾

El 9 de desembre de 1919, complint un acord de la Federació Patronal, les fàbriques de Girona respongueren a la crida d'enduriment davant les organitzacions sindicals que a Barcelona havien protagonitzat moviments tan sonats com la vaga de la Canadencia i decretaren el "lock-out" que es perllongaria fins al 26 de gener de 1920. Finalitzat aquell, els incidents retornaren a la fàbrica Grober, en la qual "solo se presentaron al trabajo unos ochenta obreros de ambos sexos, los cuales tanto a la entrada como a la salida fueron coaccionados por parte de grupos de obreros y obreras reunidos en las inmediateciones de la fábrica y en distintos barrios de la ciudad".⁽¹⁵⁾

Les trifulgues es reproduïren els dies següents i fou necessària la intervenció de la força pública: "Continuaron durante casi todo el día de ayer, en las calles Progreso, Industria y otras, los incidentes provocados por elementos obreros de la fábrica de Grober y Compañía. Como en el día anterior, fuerzas de la Guardia civil de infantería y caballería, a las horas de entrada y salida del trabajo en dicha fábrica, evolucionaron por los alrededores de la misma invitando a los grupos a disolverse. Fueron detenidos

algunos jóvenes obreros y obreras que ejercían coacciones. Se les condujo a la Inspección de Vigilancia".⁽¹⁶⁾ En una reunió celebrada al Centre d'Unió Republicana, el 29 de gener, s'acordà de reemprendre el treball.⁽¹⁷⁾

Però les tensions no trigaren a resorgir.⁽¹⁸⁾ **Acción Social Obrera**, en l'edició del 3 d'abril de 1920, fa una pregunta que il·lustra sobre la causa: "¿Qué pasa con el sindicato "amarillo" que se ha constituido a instancias de los burgueses de la fábrica Grober, y los 40 "esquirols" que componen dicho sindicato? Diariamente hay escándalos y palos dentro y fuera de la fábrica".

Pocs dies després, el Consell d'Administració de l'empresa acordà de tancar la fàbrica⁽¹⁹⁾, i una comissió de l'Art Fabril manifestà que hom els devia la setmanada i que portaven el cas davant els tribunals.⁽²⁰⁾

Mentrestant passaren els mesos i el conflicte seguia igual. **El Autonomista**, el 25 de maig de 1920, informava que tot continuava "en igual estado pasivo, sin que, por parte de los patronos ni por la de los

(12) **El Autonomista**, 14 de febrer de 1917. Devem aquesta notícia a l'amic Pere Cornellà.

(13) **Diario de Gerona**, 7 d'octubre de 1919.

(14) **Diario de Gerona**, 23 d'octubre de 1919. Segons aquesta mateixa publicació (dia 24 d'octubre), els regidors regionalistes Coll i Plaia, i el republicà Julià, intervingueren en les negociacions. Per la seva banda, l'òrgan confederal de les comarques gironines comenta: "No obstante reconocer los vampiros de la casa Grober que era inútil negarse a aceptar las disposiciones de real decreto, quisieron después de admitir la jornada máxima de ocho horas, que los obreros trabajaran una hora más diaria; pero como dichos compañeros hace tiempo que han dejado el biberón, exigieron que esta hora fuera extraordinaria y pagada con el cincuenta por ciento de aumento. Convencidos sus explotadores que los mil doscientos compañeros que a su costa han amontonado millones con la explotación bárbara y medioeval de que hasta hoy habían sido víctimas, no sucumbirían por el hambre puesto que las cocinas comunales aseguraban su sustento y que habían adquirido ya razón de sus derechos, capitularon aceptando dicha condición" ("Triunfo de la organización en Gerona", dins **Acción Social Obrera**, Sant Feliu de Guíxols, 1 de novembre de 1919).

(15) **Diario de Gerona**, 27 de gener de 1920.

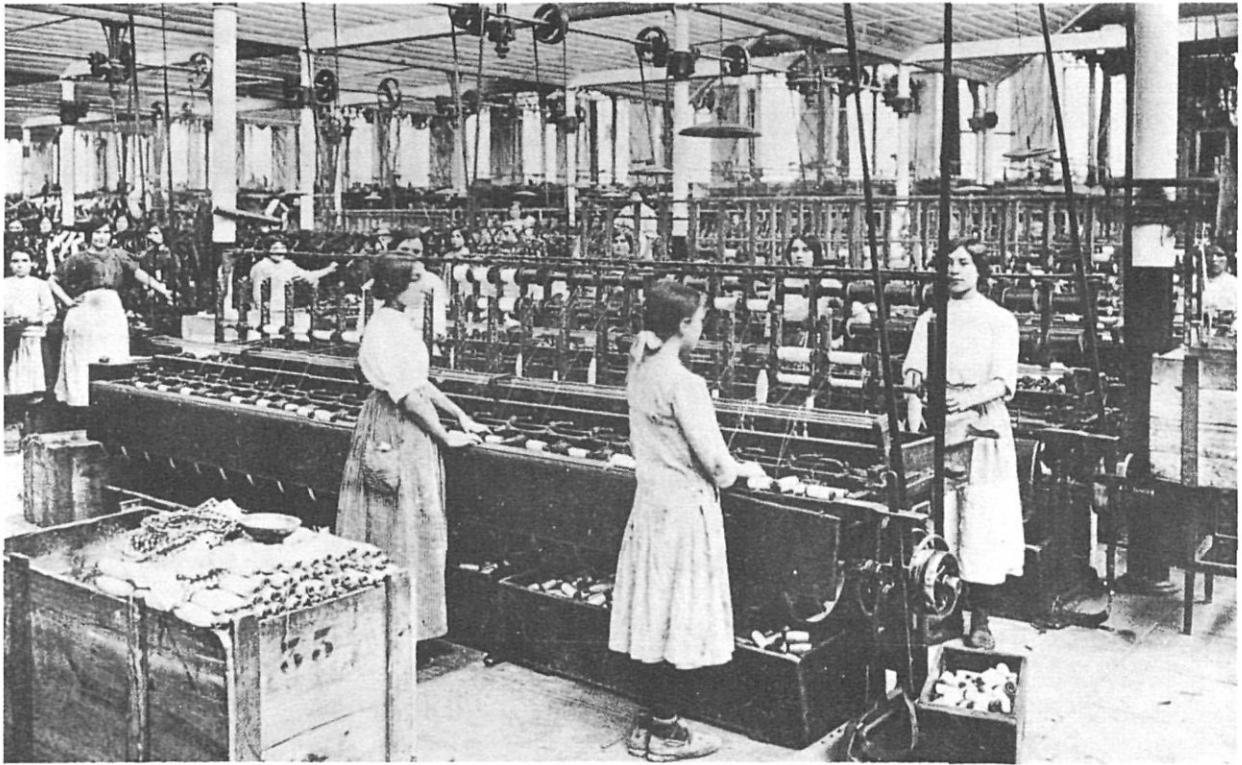
(16) **Diario de Gerona**, 28 de gener de 1920.

(17) **El Autonomista**, 30 de gener de 1920.

(18) **El Autonomista**, 31 de gener de 1920.

(19) **El Autonomista**, 9 d'abril de 1920. La notícia és més explícita a **Acción Social Obrera** (19 d'abril): "El pasado sábado fueron despedidos sin avisarles ni siquiera una hora antes todos los obreros y obreras que trabajan en la fábrica Grober. Dicho burgués dice que debido a los escándalos que diariamente había con los "esquirols" cierra la fábrica por tiempo indefinido".

(20) **El Autonomista**, 14 d'abril de 1920.



A la Grober hi treballaren sobretot dones. En aquesta fotografia dels anys vint hi descobrim la presència de nenes.

obreros, se dé paso alguno para llegar a la solución". Hom deia que una bona part dels treballadors afectats per l'atur forçós havien emigrat cap a d'altres poblacions on regnava la pau i l'harmonia socials. El 17 de juliol de 1920, **Acción Social Obrera**, a part d'anunciar que seguia el tancament i de qualificar Grober i Portabella com a "déspotas y explotadores", apuntava rodona-ment: "Lo que quieren los obreros para dar solución al conflicto es lo siguiente: 1.º Despido de todos los "esquirols" que había antes de producirse el conflicto del cual fueron ellos la causa. 2.º Abono de todos los jornales perdidos que importan medio millón de pesetas y 3.º Aumento de un 50 por 100 en los salarios". El 29 de juliol de 1929 s'arribaria finalment a la reobertura desitjada, perquè la societat "El Porvenir" prometé als patrons que disposava de prou personal per fer funcionar la fàbrica.⁽²¹⁾

Els moviments socials, després del parèntesi de la I Dictadura tornaren a rebrotar en la Girona de la II República. El 1933 fou un any especialment conflictiu i en la relació de vagues d'aquell període hi trobem la dels tintorers de la Grober.

A finals d'octubre de 1933, en efecte, els tintorers de la fàbrica presentaren unes bases de treball i un ofici de vaga per al dia 7 de novembre si les bases no eren acceptades per l'empresa.⁽²²⁾ La Memòria de la Cambra de Comerç ho explica així: "El día 9 de noviembre se declararon en huelga los obreros de la

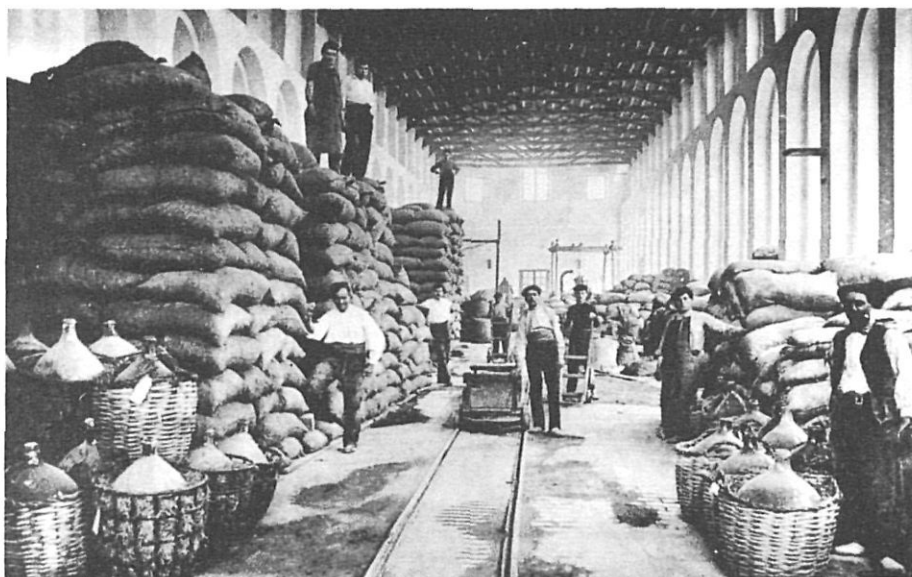
sección de tintorería de la Sociedad Anónima Grober, en número de 34, por no haber llegado a un acuerdo en la petición que tenían hecha de aumento de jornal; quedó resuelto el día 15 del mismo mes, consiguiendo los huelguistas un aumento del 10 por 100 en los jornales, independientemente del obtenido quince días atrás".⁽²³⁾

Una altra vaga esclatà, l'any següent, arran d'una qüestió similar: "El passat dissabte (14 de juliol) va celebrar-se una reunió entre els obrers peons de la secció de botons de la fàbrica Grober d'aquesta ciutat i la Direcció de la mateixa (fàbrica) a la Delegació del

(21) "El Porvenir" és qualificat de sindicat groc per **Acción Social Obrera** (14 d'agost de 1920) i hom afirma que "acudieron al trabajo los mismos cincuenta perros que cuando el locaut, secundados por unos cincuenta tipejos más que nunca habían trabajado en la casa, estando todos incapacitados para el trabajo; de consiguiente, los Sres. Gerentes pagan los jornales sin producirles nada". Entorn dels dirigents de "El Arte Fabril" escriu: "Empieza la represión; todo son amenazas por parte del jefe de policía; quiere encarcelarlo todo, pero como la cárcel no nos da miedo, todo lo que sea dar satisfacción al personal en lucha será inútil".

(22) *L'Autonomista*, 31 d'octubre de 1933.

(23) *Memoria Comercial correspondiente al año 1933*, Girona, 1934, p. 570.



Magatzem i dipòsit de "corozos" per a la fabricació de botons.

Treball per tal de veure si seria possible fer desaparèixer la disparitat de criteri que hi havia entre uns i altra a fi d'esclat de la vaga que dits obrers tenen anunciada per avui (16 de juliol).

"Una de les condicions que posaven els obrers era que la Direcció acceptés el 20 % d'augment sobre els jornals que perceixen avui. Aquest augment no fou acceptat per la Direcció, la qual tampoc (no) s'avení a rebaixar-lo.

"En vista d'això, el Delegat de Treball proposà als reunits el nomenament d'un àrbitre que dictés un laude. Els obrers, al·legant que es tractava d'una qüestió de salaris, es negaren a acceptar aquesta proposició.

"A causa de no haver pogut arribar a un acord, avui al matí dits obrers, que sumen un total de 25 o 30, s'han declarat en vaga sense que es produís cap incident".⁽²⁴⁾

La resolució del conflicte resultà més problemàtica que en el cas anterior. El 3 d'agost de 1934 s'enregistrà fins i tot un intent de manifestació i una comissió d'obrers es presentà a la Comissaria d'Ordre Públic per tal d'entrevistar-se amb el responsable de governació. Sembla que els comissionats volien queixar-se del tractament que rebien a la fàbrica, ja que hom no havia desistit de fer executar els treballs que estaven encomanats als vaguistes als obrers d'altres seccions. Però no pogueren dur a terme la seva intenció, atès que el senyor Prunés es trobava absent.⁽²⁵⁾

El 15 d'agost es traslladà a Girona el conseller de Treball, Martí Barrera, i celebrà una entrevista amb els senyors Portabella i Moltó, del Consell d'Administració de l'empresa, per tal de trobar una sortida a la dissidència. Val a dir que, en aquesta data, els obrers que estaven parats eren uns 300, la qual cosa vol dir que als 25-30 inicials s'havien sumat altres treballadors de la casa. L'endemà s'arribà a l'acord, ja que l'empresa

es comprometé a augmentar en 2 rals el jornal que percebien els peons.⁽²⁶⁾

Fent un salt en el temps, finalment, cal anotar l'accident que el matí del 29 de maig de 1970 va fer perdre la vida a quatre treballadors de la casa a causa de l'explosió d'una caldera. Arran d'aquest fet, que suposà un gran impacte, Comissions Obreres va difondre una octaveta en què es convidava a una vaga de treball lent i al boicot a les hores extres. La convocatòria no trobà, però, l'èxit que cercava.⁽²⁷⁾

ELS TREBALLADORS

Hem escrit al començament que la fàbrica Grober va ser la primera de Girona pel que fa a les dimensions d'ocupació. És hora ara de donar-ne algunes xifres.

Constatem d'antuvi que, des del moment de la seva creació, i àdhuc fins que la foneria Planas mantingué oberts els tallers del carrer de la Indústria (1908), la Grober va restar en un segon pla. L'any 1895 a la

(24) *L'Autonomista*, 16 de juliol de 1934.

(25) *L'Autonomista*, 4 d'agost de 1934.

(26) *L'Autonomista*, 17 d'agost de 1934. També a Càmera Oficial de Comercio e Indústria de Gerona, *Memoria correspondiente al año 1934*, Girona, 1935, p. 568.

(27) D'aquesta actuació se'n fan ressó F. X. Corominas, "Protagonistes de la resistència i l'organització dels treballadors (1939-1975)", dins *L'Avenc*, 60 (maig 1983), ps. 66-68, i J. Fabre, "Quan va explotar una caldera de la Grober", dins *Punt Diari*, 26 de juny de 1983.

fàbrica de Girona hi treballaven cap a cent obrers ⁽²⁸⁾, però el 1901 eren ja 375. ⁽²⁹⁾

Amb l'ampliació dels locals feta després de la clausura de la foneria Planas, l'increment fou notable. Ho confirmen aquestes xifres que corresponen al 1911:

Homes	123
Dones	929
Homes joves	32
Nens	16
Total	1.100 ⁽³⁰⁾

Deu anys després, el 1921, la distribució dels operaris era la següent: ⁽³¹⁾

	homes	dones	total
confecció	6	46	52
expedició	6	—	6
capçar	5	55	60
telar cintes	3	36	39
tintat i acabat	35	5	40
enllustrar fil	18	—	18
botons	97	228	325
telar trenes	32	357	389
manyà	5	—	5
carreter	1	—	1
fuster	2	—	2
Totals	210	727	937

Les referències corresponents als primers anys de la postguerra parlen prou bé de la recuperació després de l'incendi i d'un increment notable de treballadors respecte a les xifres dels anys 20. Segons dades oficials del 1942, la fàbrica donava feina a 1.696 obrers. ⁽³²⁾

L'empresa conservà, doncs, un lloc primer a nivell ciutadà i també a nivell de Catalunya. L'any 1973, la Grober només era superada a les comarques gironines

per la Safa, de Blanes, i entre les fàbriques de Girona i Besanó tenia una plantilla de 1.080 obrers. ⁽³³⁾

Treballar a la Grober no va ser una feina agradable ni fàcil durant un cert temps. A part dels testimoniatges orals, ⁽³⁴⁾ hom ho descobreix fàcilment llegint només el reglament que inserim a l'apèndix. A la Grober hi treballaren menors i dones, la qual cosa significa tot sovint salaris més baixos. La disciplina fabril hi era rígida i, com hem vist, s'hi produïen actes d'abús per part d'alguns encarregats. L'organització obrera, més enllà de les mutualitats organitzades pel patró, hi

(28) *El Correo de Gerona*, citat.

(29) Aquesta xifra figura en la relació de les indústries i establiments fabrils lliurada per C. Grober i J. Clara a la Junta de Reformes Socials. El total d'obers ocupats a Girona era de 1.203. La foneria Planas, Flaquer i Cia. era la primera empresa amb 450 (AMG, *Conflictes laborals-Atur forçós, 1911-1936*).

(30) *Ibid.* Comunicació relacionada amb la vaga del 1911.

(31) Elaboració de P. Cornellà a "Empreses, conflictes obrers i forces locals (1900-1939)", dins *L'Avenç*, 60 (maig 1983), p. 64.

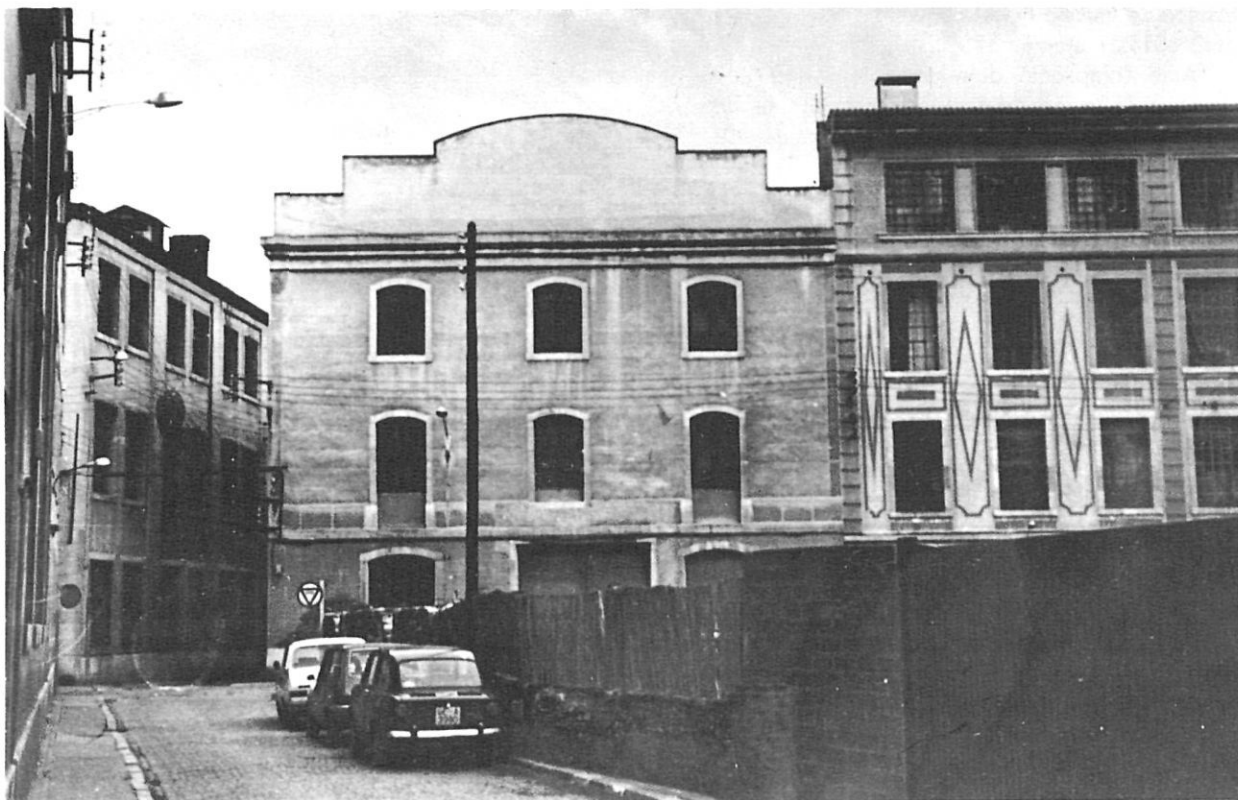
(32) Ministerio de Trabajo. Dirección General de Estadística, *Anuario estadístico provincial de Gerona. Año 1943*. Madrid, 1944, p. 224. *Recordem que les obres de reconstrucció, dirigides pels arquitectes Isidre Bósch i Lluís Planas, foren executades per les constructors Quera S.A. i Bartolí. La inauguració oficial se celebrà el 4 de maig de 1940. Cfr. "La reconstrucció de la fàbrica Grober", dins *El Pirineo*, 6 de maig de 1940.*

(33) "Las mayores empresas por su plantilla en Tarragona, Lérida y Gerona", dins *Tele-exprés*, desembre de 1974.

(34) J. Fabre, "Testimoniatges orals d'obers que hi varen treballar. Primera aproximació a la història de la fàbrica Grober", dins *Punt-Diari*, 20 de juny de 1982.



Secció de serres i torns per a la fabricació de botons.



Visió del carrer de la Sèquia abans de ser enderrocats els edificis industrials de la Grober i "La Gerundense". (Foto de l'autor, 1976).

era mal vista i hom treballava perquè no es protagonitzessin demandes. Així i tot, la gent s'afilià a "El Arte Fabril", entitat vinculada a la CNT des del 1919.

La situació canvià de mica en mica a partir dels anys vint. A la postguerra es muntà la guarderia, funcionà l'Orfeó i hom tractava la gent d'una altra manera.

L'atracció de la Grober fou gran. Gent de Salt i de Sarrià i d'altres pobles del voltant s'hi dirigiren a peu o en tartana. Ara: en les lletres de propaganda i de lloança sempre es posa en relleu el que significà la fàbrica per a Girona. Mai no es diu l'esforç que hi posaren les dones i els homes que hi treballaren per

mantenir la producció i els rendiments en un lloc capdavanter.

D'altra banda, la llarga història dels conflictes que protagonitzaren els seus operaris parla prou bé de l'enduriment de la patronal en certs moments i demostra també que els que escriuen sobre els "exòtics conflictes socials de Girona" ignoren la trajectòria de la Grober i desconeixen moltes de les coses que no s'han estudiat en aquest sentit. La nostra aportació d'avui, limitada a una empresa i sobretot condicionada per les fonts de documentació, creiem que és un primer pas per superar la visió que del món obrer ofereixen determinats publicistes mal documentats.

APÈNDIX

Reglamento para los Obreros de la Fàbrica Grober y Cía. (1911)

Art. 1

La persona que desee ser admitida en la fàbrica como operario, tiene que dirigirse a la Dirección de la misma.

Art. 2

Los menores de ambos sexos, para ser admitidos en la fàbrica han de presentar el librito personal en

que conste el permiso para dedicarse al trabajo, de las personas competentes; la Fe de Bautismo; la Certificación facultativa de aptitud para el trabajo en que va a ocuparse, y en caso necesario la certificación del Maestro de Escuela.

Art. 3

La admisión de un obrero se efectuará por el término de 15 días de prueba, transcurridos los cuales, y salvo aviso en contrario por una de las partes, se considerará al obrero como efectivo.

Art. 4

El operario admitido en la fábrica ha de firmar el presente Reglamento como prueba de su aceptación. Caso de no saber escribir, será igualmente admitido y por el hecho de trabajar en la fábrica se obliga a respetar y aceptar todas las disposiciones de este Reglamento.

Art. 5

La jornada ordinaria de trabajo es de 11 horas y ésta podrá ser modificada por la Dirección de la fábrica, o por disposiciones gubernativas.

Art. 6

El principio y el término de cada turno de trabajo serán determinados por el reloj de la fábrica y señalados por el silbato de vapor.

La entrada en la fábrica se verificará al primer toque de silbato, 5 minutos antes de la hora fijada, y al segundo toque del mismo, todos los obreros han de encontrarse en su lugar para empezar el trabajo. Pasado el segundo toque de silbato quedará cerrada la puerta de la fábrica y nadie podrá entrar hasta principiar el cuarto de jornal inmediato siguiente.

Cinco minutos antes de la salida, con oportuna señal se avisará a los obreros para que se preparen para dejar el trabajo, sin salir de su sección, y en la hora precisa el silbato señalará el paro de la fábrica y la salida del personal.

Art. 7

En caso de despido, sea por parte de la dirección o bien por parte del obrero, será preciso el aviso previo de ocho días, siempre y cuando se trate de un despido normal.

Art. 8

Ningún operario podrá dejar de acudir al trabajo sin causa debidamente justificada. La ausencia de un obrero por seis días consecutivos sin regular justificante, podrá implicar el despido del mismo.

Art. 9

Para ausentarse de su sección o de la fábrica, el obrero ha de pedir en el primer caso, el permiso a su encargado, y en el segundo caso a la Dirección. Una vez empezado el trabajo, el obrero no podrá abandonar su sitio sin causa justificada.

Art. 10

La ausencia de la fábrica, en los lunes, o en los días siguientes a los festivos, puede originar el inmediato despido del obrero, salvo que su falta quede plenamente justificada.

Art. 11

Sea durante el trabajo, como a la entrada y a la salida de la fábrica, los obreros han de tener un comportamiento decoroso y atento, procurando trabajar con el mayor cuidado y actividad.

Art. 12

El despido del operario podrá ser inmediato y sin que tenga derecho a ninguna indemnización si incurre en las faltas siguientes:

- a) De insubordinación o de desobediencia a sus superiores.
- b) De robo o de deterioro causado en el material de la fábrica.
- c) De riñas o de cuestiones con sus compañeros.

Art. 13

Si el género por su mala elaboración tuviera una merma mayor a la normalmente establecida, el obrero no sólo no tendrá derecho a remuneración, sino que deberá indemnizar a la fábrica a lo menos del valor de la materia empleada. Caso de que fuera posible rehacer el trabajo mal hecho, el obrero culpable tendrá que prestarse a ejecutarlo gratuitamente.

Art. 14

No podrá el obrero introducir en la fábrica personas ajenas sin permiso de la Dirección. Tampoco le será permitido ensuciar las paredes ni estropear cualquier cosa, ni rondar por la fábrica, ni dejar extraviar objetos o utensilios que la Dirección le tenga confiados para la ejecución del trabajo, de cuyos objetos es el obrero personalmente responsable.

Art. 15

La falta de honradez, la insubordinación, los actos deshonestos, los escandalosos, la borrachera y todo lo que pueda perturbar el orden de la fábrica da derecho o es motivo para el inmediato despido. Está prohibido la formación de grupos y la lectura de libros, folletos y periódicos, durante el trabajo.

Art. 16

Cada obrero podrá siempre entrevistarse con la Dirección, haciéndose anunciar por el encargado de la sección, si fuere durante las horas del trabajo.

Art. 17

Los obreros serán pagados quincenalmente. Los salarios serán establecidos por la Dirección, sea a jornal o a destajo.

Art. 18

Está prohibido a los obreros de tocar las correas, volantes, engravaciones y las otras piezas peligrosas de la maquinaria. Caso de que una máquina no funcione bien, tiene el operario la obligación de pararla enseguida, avisar inmediatamente al encargado de la sección; teniendo el deber de avisar enseguida al mismo, de momento que se perciba de que el género sale defectuoso.

Art. 19

En caso de accidentes del trabajo que puedan ocurrir a los operarios en el ejercicio de sus funciones que han de atender en cumplimiento de lo que se les tiene ordenado, se les auxiliará según marca la Ley.

Art. 20

En caso de enfermedad, los obreros serán socorridos a tenor del Reglamento de la Hermandad "Fraternidad y Amparo" fundada entre los obreros de la fábrica y de la que todos ellos han de formar parte.

Art. 21

El obrero que reincida en la falta de asistencia al trabajo durante el primer cuarto de jornal ya no podrá trabajar durante todo lo restante del día.

Art. 22

Al objeto de que ninguna sospecha pueda recaer sobre los obreros caso de encontrarse a faltar género u otros objetos, será obligatorio el registro personal a la salida de la fábrica.

Art. 23

No se permite fumar en la fábrica, y caso de ser esto tolerado en algunas secciones se entiende que no ha de constituir ningún abuso, debiendo los obreros hacer uso moderado de esta facultad.

Art. 24

Las comidas han de verificarse en las horas reglamentarias y no será permitido el comer durante el trabajo. Durante las horas de las comidas, ningún obrero podrá permanecer en la fábrica.

Art. 25

Las faltas cometidas contra este Reglamento serán castigadas con suspensión del trabajo de medio jornal hasta 3 días y con multas desde 10 céntimos a 2 pesetas, cuyo importe será ingresado en la caja de la Hermandad. Las multas impuestas por desperfectos en la maquinaria o en el material; así como por los perjuicios ocasionados por trabajo mal ejecutado son devengadas por la fábrica.

Art. 26

Los encargados o los que están al frente de las secciones tienen la obligación de estar los primeros en su puesto y de ser los últimos en marcharse. Han de cuidar de la disciplina y del buen orden entre los obreros de su sección, y de que el trabajo sea ejecutado con toda precisión y solicitud; vigilar que las máquinas sean conservadas en buenas condiciones y así mismo los demás accesorios, cuidando de la inmediata reparación en caso de averías y si fuera del caso han de denunciar el autor de las mismas.

Cae bajo la responsabilidad de los encargados el hacer cumplir exactamente este Reglamento a los obreros que estén a sus respectivas órdenes y han de vigilar también que nadie sustraiga los géneros de la fábrica. Los obreros deben obediencia y respeto a los encargados y han de guardar trato amigable con sus compañeros de trabajo.

Art. 27

Se reserva la Dirección el aportar al presente Reglamento las modificaciones que estime oportunas.

(AMG, **Conflictos laborales. Atur forçós, 1911-1936**).